Juho Saari, VTT
Sosiaali- ja terveyspolitiikan professori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Arvo C329
33014 Tampereen yliopisto
Email: juho.saari@tuni.fi
GSM: +358408281027

Eduskunta

Asia: Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on 7.3.2025 päivätyllä viestillä pyytänyt allekirjoittaneelta kirjallista lausuntoa 13.3.2025 mennessä aiheesta: Asia: VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta

Tämän mukaisesti esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Yleistä

Valtioneuvoston selonteko on temaattisesti asianmukaisesti rakennettu ja YK-järjestelmän puitteissa sovittujen periaatteiden mukainen kuvaus suomalaisen yhteiskunnan edistymisestä kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa. Se huomauttaa aivan oikein, että Suomi on myös tällä alueella eräs maailman edellä kävijöistä ja menestyy hyvin vertailevissa tulostauluissa.

Suomen oma kestävyysarviointi ei ilmeisesti ole edennyt aikaisemmin sovitussa aikataulussa. Tähän liittyvä kestävyysarvioinnin toimintamalli julkaistiin valtioneuvoston keskustelualoitteena 17.5.2024 ja sen mukainen raportti piti julkaista alkuvuodesta 2025, nyt se on ilmoitettu julkaistavaksi ”keväällä 2025”. Tuo kestävyysraportti tukisi tätä selontekoa.

Raportti perustuu useilta osin vuoteen 2022 ulottuviin tietoihin. Selontekoa arvioitaessa on myös hyvä ottaa huomioon, että sen valmistelun aikana ja ennen nyt menossa olevaa eduskuntakäsittelyä muun muassa Tilastokeskus ja THL ovat julkaisseet vuoteen 2024 ulottuvia uusia tuloksia kestävyyden eri ulottuvuuksista. Niiden valossa Suomen kehitys ei ole ollut yhtä myönteistä kuin aikaisemmin. Keskeisinä tekijöinä tässä muutoksessa ovat pandemia, yhdistetty energia- ja elinkustannuskriisi ja hallituskauden 2023–2027 aikana toimeenpannut leikkaukset työikäisen väestön tulonsiirtoihin ja palveluihin. Nämä ilmiöt on raportissa mainittu mutta nyt alkaa olla näyttöä myös niiden vaikutuksista yksilöiden ja ryhmien hyvinvointiin, terveyteen ja toimintakykyyn.

Suomen kansainvälistä asemaa eri kestävän kehityksen ulottuvuuksilla käsitellään satunnaisesti. Kuitenkin useimmilta toimintasuunnitelman alueilta on olemassa varsin kattavat mittarit. Näitä olisi voitu systemaattisemmin hyödyntää joko liitetaulukkona tai kunkin tavoitteen yhteydessä.

Minulla ei ole kompetenssia arvioida toimintasuunnitelman ekologisten mittareiden onnistuneisuutta ja politiikan vaikuttavuutta. Niiden sijasta keskityn muihin ulottuvuuksiin.

Erityistä

Agenda 2030 tilannekuva on pääosin asianmukainen. Se perustuu pitkälti valtioneuvoston ja ministeriöiden asiakirjoihin ja niiden sanoituksiin. Samat havainnot leikkauksista ja uudistuksista sekä eri asioihin liittyvistä muutoksista olisi voinut sanoittaa toisinkin.

Inhimillinen ja kulttuurinen kestävyys-kokonaisuudessa oppimistulosten lasku ja kulttuurialan leikkaukset saavat silotellun käsittelyn osin koska selonteossa ei systemaattisesti raportoida hallitusohjelman ja julkisen talouden suunnitelman perusteella toimeenpantuja leikkauksia tai uudistuksia, eikä vuoden 2025 budjettiin jo sisällytettyjä tietoja.

Demokratian, oikeusvaltion ja turvallisuuden kestävyys –kokonaisuus on yhdistelmä indikaattoreita ja politiikkatavoitteiden linjauksia, jotka varsin valikoivasti kuvaavat suomalaisen yhteiskunnan tilaa. Lukijalle jää epäselväksi, miksi nimenomaisesti tietyt tunnusluvut on valittu esiteltäväksi.

Sosiaalisen kehityksen kestävyys-kokonaisuus on lähtökohtaisesti hyvä yleiskuvaus tilanteesta 2020-luvun alussa. Se ei kuitenkaan ole kattava tai olennaisia piirteitä sisältävä kuvaus vaalikauden 2023–2027 tilanteesta. (Toisella tavalla ilmaistuna, samaa kokonaisuutta kartoittanut ulkopuolinen tutkijaryhmä olisi saattanut nostaa esiin muitakin havaintoja). Muun ohella lienee tässä yhteydessä mainitsemisen arvoista, että Tilastokeskus on maaliskuussa 2025 julkaissut elinolotilaston, jonka mukaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden määrä kasvoi vuodessa jopa 50 000 henkilöllä. Murros on poikkeuksellinen (ja saattaa olla yhteydessä ukrainalaisten asemaan). Myös useimmat muut kaikkein heikoimmassa asemassa olevia ryhmiä kuvaavat mittarit kertovat myönteisen kehityksen kääntymisestä kielteisempään suuntaan: muun ohella muun muassa asunnottomuus on maassamme kääntynyt nousuun.

Suomen sosiaali- ja terveyspoliittinen järjestelmä vastaa entiseen tapaan sosiaalisiin riskeihin ja olennaisin osin toimiva. Erilaisia väliinputoamisia on nyt runsaasti tulossa näkyviin työttömyydessä, opiskelussa, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa, asumisessa, kotouttamisessa ja osin myös ylivelkaantumisessa. Lisäksi suomalaisia siirtyy valtioneuvoston omien arvioiden mukaan merkittävä määrä syyperustaiselta sosiaaliturvalta toimeentulotuen asiakkaaksi vuosina 2025–2026.

Kansanterveystilanteen kuvaus on pääosin asianmukainen. Mainitsemisen arvoinen asia olisi ollut suomalaisten voimakkaasti kohentunut työkyky, joka näkyy muun muassa työkyvyttömyyseläketilastoissa alenemana uusissa eläkkeissä (työkyvyttömyyden riski on puolittunut) ja eläkkeellesiirtymisiän nousuna. Menetettyjen elinvuosien PYLL80 määrän alenema on ollut voimakasta ja myönteistä. Lisäksi ns. epätoivon kuolemat ovat voimakkaasti vähentyneet huumeongelmaa ja osin ylipaino-ongelmaa lukuun ottamatta (vuonna 2024 Suomessa kuoli ensi kertaa sata ihmistä lihavuuteen). Raportti jättää mainitsematta alkoholipolitiikan muutoksien aiheuttaman kasvun ennenaikaisissa kuolemissa, vaikka sosiaali- ja terveysministeriö on nämä asianmukaisesti kirjannut budjettien tuloslukuihin.

Nuoria koskeva jälkimmäinen kappale ei ole laadullisesti hyväksyttävällä tasolla. Siinä esitetään yleisiä väitteitä, joista osa on kiistan- ja muut tulkinnanvaraisia. Tilastojen kertoma yleiskuva on tässä tehtyä kuvausta myönteisempi. Lisäksi pitkän aikavälin kehitys on ollut positiivista. (Erillinen asia on kouluterveyskyselyjen tulkinnanvaraisuus mitä tulee nuorten mielenterveyden tilan arviointiin).

Taloudellisen kestävyys-kokonaisuus on ns. oikeasuuntainen ja periaatteessa riittävä valitulla yleisyystasolla, mutta jättää arvioimatta politiikkatavoitteiden ja hallituksen linjausten (ml. maahanmuutto) keskinäiset jännitteet.

Yksityiskohtaiset tavoitteet

Tavoite 1

Tavoite 1.2. Tästä on uusi data ja simulaatio, joka kertoo pienituloisuuden voimakkaasta kasvusta.

Tavoite 1.3. Maksuhäiriöiden määrä on voimakkaassa kasvussa.

Kuvaus hallituksen suunnitelmista on hallitusohjelman ja julkisen talouden suunnitelman mukainen, mutta ei ota huomioon sittemmin julkaistuja työryhmien linjauksia. Yleisemmin hallituksen tavoitteiden vaikutukset köyhyyteen tulevat simulaatioiden mukaan olemaan köyhyyttä lisääviä työllisyysvaikutuksesta riippumatta.

Tavoite 2

Asianmukainen kuvaus.

Tavoite 3

Tavoitteen 3.5 kuvaus ei ole vaivatta yhteensovitettavissa harjoitetun politiikan kanssa.

Tavoite 4

Tavoitteet ja politiikkatoimenpiteet eivät ole sopusoinnussa keskenään. Linjauksissa ei ole myöskään ole kuvausta alamäen syistä eikä arviota korjaavien toimenpiteiden vaikuttavuudesta.

Tavoite 5

Asianmukainen kuvaus, joskin datapohjissa ja tulkinnoissa on tarkennusta vaativia kohtia. Politiikkalinjaukset ovat poikkeuksellisen pieneen raekokoon saakka kuvattuja.

Tavoite 6

Asianmukainen kuvaus

Tavoite 7

Ei riittävää tietovarantoa arvioinnin tekemiseksi.

Tavoite 8

Luonnollisista syistä kuvauksesta puuttuvat kasvuriiheen tulevat uudistukset. Jakson sosiaali- ja terveyspoliittiset kuvaukset ovat varsin yksioikoisesti kirjoitettu työllisyyden näkökulmasta, ja sivuuttavat muun muassa perustuslailliset ja sosiaaliseen turvallisuuteen liittyvät tulokulmat.

Tavoite 9

Ei riittävää tietovarantoa arvioinnin tekemiseksi.

Tavoite 10

Tavoitteen kuvaukset ovat yhdistelmä 2020-luvun aineistoja ja poliittisia tavoitteenasetantoja. Siitä puuttuvat Tilastokeskuksen ja THL:n uusimmat tilastot ja hallituksen esitysten yhteydessä tuotettujen simulaatioiden tulokset. Yleiskuva on oikeansuuntainen mutta ei kestä kriittistä tai ulkopuolista tarkastelua. Eri asia on sitten se, onko tämänkaltaisen kriittisen tai ulkopuolisen tarkastelun tekeminen tässä yhteydessä perusteltua.

Yleisemmin väite ”Suomessa väestön köyhimmän 40 prosentin tulokehitys on ollut tasainen suhteessa muuhun väestöön. Perusturvan taso on viime vuosina yleisesti ottaen parantunut sekä suhteessa hinta- että ansiotasoon” vaatisi vähintään muutaman tarkennuksen, mitä tulee kohderyhmän määrittelyyn.

Käytetty mittari on ylipäätään aika erikoinen. Luontevampi on Perla-luku (joka on saatavissa Tilastokeskuksen sivuilta) tai sitten on syytä rajata tarkastelu työikäisen väestön tilanteeseen. Valmisteluryhmä on myös käyttänyt vuoden 2022 tietoja, mutta heillä oli ollut saatavissa myös vuosien 2023 tiedot ja ennakkotiedot 2024 sekä simulaatiot molemmilta vuosilta. Vähimmillään olisi syytä kertoa, kuinka monesta henkilöstä on kysymys köyhyysrajan alapuolella ja arvioida tähän liittyvän henkilömäärän trendiä.

Perusturvan riittävyyttä koskevat arviot löytyvät THL:stä.

Tavoite 11

Selonteon kirjoittajilla on ollut tiedossa, että asunnottomien määrä Suomessa on kääntynyt nousuun. Sama koskee häätöjä. Tämä ei kuitenkaan näy luvuissa, joissa keskitytään pitkän aikavälin myönteiseen trendiin. Muuten kuvaus on asianmukainen.

Tavoite 12

Ei riittävää tietovarantoa arvioinnin tekemiseksi.

Tavoite 13

Asianmukainen ja ajantasainen kuvaus.

Tavoite 14

Ei riittävää tietovarantoa arvioinnin tekemiseksi.

Tavoite 15

Harkiten tehty kuvaus, jossa rivien väliin on laitettu olennaisimmat asiat.

Tavoite 16

Tavoite on asianmukaisesti ja varsin yksityiskohtaisesti painopisteittäin ja toimenpiteittäin kuvattu, mikä liittynee toiminnan pistemäisyyteen ja hankekeskeisyyteen.

Eräillä alueilla olisi ollut parempiakin vertailevia indikaattoreita.

Rikoskuvauksen lasku (ja turvallisuuden lisääntyminen) on asianmukaisesti kuvattu, samoin kuin piilorikollisuuden vähentyminen ja lainsäädännön muutoksen vaikutukset rikollisuuden esiintyvyyteen ja tilastointiin.

Tavoite 17

Kuvauksen kirjoittamisessa on hyödynnetty poliittista harkintaa diskreetillä tavalla.

Yhteenveto

Selonteko on rakenteeltaan asianmukainen, sisällöltään hallitusohjelman ja julkisen talouden suunnitelman linjausten mukaisesti harkiten, joskin temaattisesti epätasaisesti kirjoitettu asiakirja. Määrällisiltä aineistoiltaan se on osin vanhentunut kokonaisuus, joka olisi mahdollista ajantasaistaa. Kaikkineen se vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan tilaa koskevaa informaatiovarantoa ja parantaa Suomen aseman kansainvälistä näkyvyyttä kestävän kehityksen arvioinnissa.

Tampereella 11.03.2025

Juho Saari

Digitally signed by Juho Saari
DN: cn=Juho Saari, o=Tampere University, ou=Faculty of Social Sciences, email=juho.saari@tuni.fi
Reason: I am approving this document
Date: 2025.03.11 13:54:47 +02'00'

Juho Saari
Sosiaali- ja terveyspolitiikan professori